

Studia Biblica Slovaca

Ročník 18

2026

Číslo 1

Offprint

Studia Biblica Slovaca is a peer-reviewed academic journal dedicated to the study of the Holy Scriptures of the Old and New Testaments, primarily from philological, historical, exegetical and theological perspectives.

Volume XVIII (2026), Issue 1

Published by the Roman Catholic Cyril and Methodius Faculty of Theology at Comenius University, Kapitulská 26, 814 58 Bratislava 1, ID No. 0039786510.

Editorial board:

František ÁBEL (Bratislava, SK)	Branislav KEUSKA (Ružomberok, SK)
Marek BARANIAK (Warsaw, PL)	Róbert LAPKO (Košice, SK)
Georg BRAULIK, OSB (Vienna, AT)	Adam MACKERLE (České Budějovice, CZ)
Jaroslav BROŽ (Prague, CZ)	Petr MAREČEK (Olomouc, CZ)
Núria CALDUCH-BENAGES (Rome, IT)	Helena PANCZOVÁ (Bratislava, SK)
Dionisio CANDIDO (Salzburg, AT)	Július PAVELČÍK (České Budějovice, CZ)
Alessandro CAVICCHIA, OFM (Jerusalem, IL)	Martin PRUDKÝ (Prague, CZ)
Jeremy CORLEY (Maynooth, IE)	Jaroslav RINDOŠ, SJ (Bratislava, SK)
Peter DUBOVSKÝ, SJ (Rome, IT)	Milan SOVA (Bratislava, SK)
Pavol FARKAŠ (Nitra, SK)	Jozef TIŇO (Bratislava, SK)
Steven FASSBERG (Jerusalem, IL)	Emanuel TOV (Jerusalem, IL)
Juraj FENÍK (Košice, SK)	Miroslav VARŠO (Košice, SK)
Federico GIUNTOLI (Rome, IT)	Ian YOUNG (Sydney, AU)

Editor-in-Chief:	Blažej ŠTRBA (Nitra, SK)
Deputy Editor-in-Chief:	Jozef JANČOVIČ (Bratislava, SK)
Managing Editor:	Martina KORYTIAKOVÁ (Nitra, SK)

The editorial board is responsible for reviewing all articles.

Cover: Karol HÁJIČEK

With the cooperation of: Jaroslav MUDROŇ a Zuzana OČKAJÁKOVÁ.

Contributions should be sent in electronic form (preferably in Microsoft Word) in Slovak, Czech or English only to the editorial office at redakcia@biblica.sk. Printed books for review should be sent to the editorial office of *Studia Biblica Slovaca* at Banská 28, 976 32 BADÍN, Slovakia.

The preferred fonts for Hebrew and Greek are SBL Hebrew and SBL Greek. Contributions in the form of a study, note or reflection must be accompanied by an abstract and its English translation, an English title, a maximum of five keywords in Slovak/Czech and English, a bibliography and the author's contact details. Unsolicited manuscripts will not be returned. The editorial board reserves the right to edit titles and make necessary linguistic and stylistic revisions to accepted contributions. Detailed guidelines for contributors are available at www.biblica.sk.

The journal is indexed and abstracted in Atla RDB, EBSCO, *New Testament Abstracts* (ISSN 0028-6877) and *Old Testament Abstracts* (ISSN 0364-8591), as well as SCOPUS.

Permission granted by the Archdiocese of Bratislava on 3 June 2014
Prot. No. 2229/2014

Studia Biblica Slovaca

Printed in Slovakia, 6/2026

Published twice a year.

Price: 10 €

ISSN 1338-0141

e-ISSN 2644-4879

EV 3744/09

Judášov príchod na Olivovú horu

Literárno-kritická štúdia funkcie slovesa προήρχετο v Lk 22,47

Radoslav Mitro

Úvod

Skúmanie pohybu vo Svätom písme a skúmanie slovies, ktoré ho vyjadrujú, môže byť významné pre hlbšie pochopenie biblického textu. Všetci štyria evanjelisti zmieňujú Judášov príchod na miesto, kde bol Ježiš zajatý, avšak Lukášov opis sa od ostatných líši. Autor tretieho evanjelia umiestňuje Judáša pred prichádzajúci dav, čím, zdá sa, zdôrazňuje jeho postavenie.

Viacere štúdie venované postave Judáša Iškariotského ukazujú, že pri analýze tejto postavy v Lukášovom evanjeliu sa nevenuje osobitná pozornosť jeho pohybu na Olivovej hore (Lk 22,47). Kim Paffenroth zdôrazňuje úlohu satana pri vydaní Ježiša a spája Ježišovo zajatie s kozmickým zlom, no Judášov pohyb bližšie nerozpracúva¹. William Klassen považuje formuláciu „a Judáš išiel na ich čele“ za Lukášovu vlastnú redakciu, ktorou chce evanjelista zvýrazniť Judášovu vedúcu úlohu, nevysvetľuje však jeho možnú motiváciu². Hans-Joseph Klauck vidí v slovese προέρχεται okrem lokálneho aj spirituálny význam, no bližšie ho nešpecifikuje³. Massimo De Santis sa sústreďuje na soteriologický rozmer perikopy 22,47-53 a Judáša vníma skôr ako sprievodcu skupiny, bez hlbšej analýzy slovesa vyjadrujúceho jeho príchod⁴.

Podobne aj významné biblické komentáre venujú tomuto slovesu len obmedzenú pozornosť. Raymond Brown poukazuje na väčšiu usporiadanosť situácie a funkciu Judáša ako sprievodcu (Sk 1,16), ktorý ide pred zástupom. Hoci Brown spája túto scénu s mocou temnoty a satanovým pôsobením, nevysvetľuje, či samotné použitie slovesa προέρχεται nesie v tejto scéne osobitnú

¹ Paffenroth, *Judas*, 19-21.

² Klassen, *Judas*, 123-124.

³ Klauck, *Judas*, 69.

⁴ De Santis, *La consegna di Gesù*, 48.

teologickú záťaž⁵. François Bovon sa zameriava skôr na satanovu účasť na Ježišom vydaní než na samotné sloveso⁶. Joseph A. Fitzmyer ako jediný výslovne konštatuje, že Lukáš zintenzívňuje Judášovu úlohu tým, že ho stavia na čelo zástupu, no ani on nerozvíja možné motívy evanjelistu pre zintenzívnenie tejto Judášovej úlohy⁷. Ostatné významné komentáre venujú tomuto slovesu len malú pozornosť.

Cieľom tejto práce je preskúmať možné Lukášove motivácie pri použití slovesa *προέρχομαι* v 22,47. Navrhujeme, že jednou z týchto motivácií by mohla byť aj pokračujúca prítomnosť satana v Judášovi (22,3), a tým aj jeho pôsobenie prostredníctvom tohto učeníka pri udalostiach na Olivovej hore. Naša hypotéza vychádza z Lukášovho podania konfliktu medzi Ježišom a satanom. Ako ukážeme, tento motív je v treťom evanjeliu prítomný. Pokúsime sa tiež ukázať, že významný moment tohto konfliktu je zobrazený v scéne na Olivovej hore a je prepojený s Judášovým vydaním Ježiša.

1 Textová kritika, metóda a kontext Lk 22,47

Prvá časť našej štúdie bude venovaná textovej kritike skúmaného verša a stanoveniu verzie, s ktorou budeme pracovať. Následne predstavíme metódu našej práce a kontext, v ktorom je rozprávanie o Ježišom vydaní umiestnené.

1.1 Textová kritika

Kritický aparát poukazuje vo verši 47 na niekoľko textových problémov. Prvý sa týka častice *δέ*. Niektorí svedkovia (D, Γ, Δ, Θ, 0171, *f*¹³, 565, 700, 892, 1424, ℳ, it, sa^{mss}) majú na začiatku verša formuláciu *Ἐτι δὲ αὐτοῦ λαλοῦντος*. Takéto čítanie narušuje asyndeton, ktoré je doložené mnohými autoritatívnymi svedkami a ktoré prijali aj editori NA²⁸. Ďalší variant sa týka výrazu *ὁ λεγόμενος Ἰούδας*, ktorý niektoré rukopisy (*-f*¹)⁸, D, 0171^{vid}, *f*¹ (I) uvádzajú v podobe *καλούμενος Ἰούδας Ἰσκαριώθ*. Skutočnosť, že takéto čítanie nie je doložené v najstarších rukopisoch, nepodporuje jeho pôvodnosť. Za zmienku stojí aj variant slovesa *προήρχετο*. Niektorí svedkovia, vrátane autoritatívneho papyrusu (P⁷⁵, Γ,

⁵ BROWN, *The Death I*, 247.

⁶ BOVON, *Luke 3*, 215, 219.

⁷ FITZMYER, *Luke X-XXIV*, 1450.

⁸ Niektorí svedkovia z rukopisnej rodiny *f*¹ majú navyše drobnú odchýlku – vynechanie.

2542e), čítajú προήρχετο. Iné rukopisy (D, f¹, 2542*) uvádzajú čítanie προήγεν αὐτούς, ktoré naznačuje úlohu Judáša ako vodcu. Keďže tieto varianty sú doložené len obmedzene, je ťažké, ba takmer nemožné, považovať niektoré z nich (či už s προσέρχομαι, alebo προάγω) za pôvodný lukášovský text. Niektoré manuskripty (D, Θ, f¹³, 700, pm, aur, b, c, r¹, sy^{p,h}) dopĺňajú záver verša formuláciou, že bozk bol vopred dohodnutým znamením. Aj tu však neskoršie datovanie týchto svedkov nepodporuje pôvodnosť tohto variantu.

Na základe uvedeného budeme pracovať s verziou verša podporenou najdôležitejšími manuskriptami. Takúto verziu zvolili aj editori NA²⁸.

Ἐτι αὐτοῦ λαλοῦντος ἰδοὺ ὄχλος, καὶ ὁ λεγόμενος Ἰούδας εἰς τῶν δώδεκα προήρχετο αὐτούς καὶ ἤγγισεν τῷ Ἰησοῦ φιλεῖν αὐτόν.

Kým hovoril, hľa, zástup, a ten menovaný Judáš, jeden z Dvanástich, išiel pred nimi. A priblížil sa k Ježišovi, aby ho pobožkal. (Lk 22,47)

1.2 Metóda

Základom našej analýzy skúmaného verša bude redakčná kritika⁹. Pre túto metódu je charakteristický postup založený na dôkladnom porovnávaní. Lukášov text postavíme vedľa Markovej verzie, aby sme si toto porovnanie uľahčili. Identifikujeme, čo možno považovať za Lukášove redakčné zásahy, a budeme analyzovať, čo je v jeho texte oproti markovskému prameňu, ktorý mal k dispozícii, zmenené, pridané alebo vynechané. Zachytené rozdiely vysvetlíme z hľadiska ich pravdepodobných dôvodov, zvážime ich význam a možnú výpovednú hodnotu s cieľom určiť Lukášovu osobitnú teologickú motiváciu¹⁰.

Hoci sa v tejto štúdii osobitne zameriame na prvú časť verša 22,47¹¹, aby sme pri našej analýze nedospeli len k čiastočnému pochopeniu Lukášovho

⁹ Východiskom bude teória dvoch prameňov, ktorá hovorí, že Lukáš pri kompozícii svojho evanjelia použil dva písomné pramene: (i) Markovo evanjelium a (ii) „Q“ (tzv. Quelle – súbor Ježišových výrokov). Modifikovaná verzia tejto teórie predpokladá, že Lukáš mal k dispozícii okrem dvoch písomných prameňov aj svoj vlastný zdroj, ktorý poznal. Označuje sa písmenom „L“. Tento zdroj „L“ nie je nevyhnutne písaný a nemá paralely v Markovom ani Matúšovom evanjeliu.

¹⁰ PERRIN, What Is Redaction Criticism?, 25-31.

¹¹ Pre účely tejto štúdie budeme podrobne analyzovať len časť verša 22,47a: Ἐτι αὐτοῦ λαλοῦντος ἰδοὺ ὄχλος, καὶ ὁ λεγόμενος Ἰούδας εἰς τῶν δώδεκα προήρχετο αὐτούς ...

možného zámeru, budeme mať na pamäti, že tento verš je súčasťou perikopy o Ježišom vydaní (22,47-53), ktorá vrcholí Ježišovými slovami: „ale toto je vaša hodina, čiže moc temnoty“¹². Táto perikopa zároveň patrí do širšieho literárneho celku Lukášovho evanjelia. Zohľadníme tiež naratívnu jednotu tretieho evanjelia a Skutkov apoštolov. Obe diela sú totiž prepojené spoločnými teologickými konceptmi, celkovou štruktúrou, opakujúcimi sa motívmi a literárnymi predznamenaniami v evanjeliu, ktoré nachádzajú svoje plnšie rozvinutie v Skutkoch apoštolov¹³.

1.3 Kontext Lk 22,47

Počas Ježišovej učiteľskej činnosti v chráme si čitateľ Lukášovho evanjelia všimne rastúce nepriateľstvo zo strany jeruzalemských autorít (19,47; 20,19). Lukáš spomína ich spolčenie proti Ježišovi v súvislosti s blížiacimi sa veľkonočnými sviatkami. No ich snahy o zajatie Ježiša však zostávajú neúspešné vďaka ľudu, ktorý ho počúval (22,1-2). Sprisahanie sa posúva vpred po tom, čo do Judáša vstúpi satan. Tento učeník následne odchádza a dohovára sa s Ježišovými oponentmi (22,3-6). Judášova pomoc im umožňuje uskutočniť ich dovtedy zlyhávajúci zlovestný plán. Ich nepriateľský postoj voči Ježišovi je tak do istej miery poznačený aj pôsobením satana.

Náš skúmaný verš úzko nadväzuje na predchádzajúcu epizódu prostredníctvom asyndetonu. Ústredným bodom tejto epizódy je Ježišova modlitba k Otcovi, posilnená anjelom a ohraničená dvoma Ježišovými výzvami učeníkom, aby sa modlili, aby nevošli do pokušenia. Motív „pokusenia“ alebo „skúšky“ (πειρασμός) je významný aj pre našu štúdiu. V novozákonných spisoch má πειρασμός dva základné významy: i) môže označovať skúšky bežného života, alebo ii) eschatologickú skúšku zahŕňajúcu Boží súd. Ako teda interpretovať πειρασμός, pred ktorým tu Ježiš varuje? V Lukášovi je satan rozhodujúcim činiteľom, ktorý pôsobí ako Ježišov protivník. Počas Ježišovho pôsobenia možno nekonfrontoval Ježiša vždy priamo, ako pri pokušeniach na púšti, keď sa ho pokúšal odvrátiť od jeho poslania (4,1-13)¹⁴, no boje proti démonom a iné výzvy,

¹² Pracovný preklad, ktorý spojku καί v 22,53 rozumie epexegeticky: ἀλλ' αὕτη ἐστὶν ὥρα καὶ ἡ ἐξουσία τοῦ σκοτοῦς.

¹³ NOLLAND, *Luke 1–9*:20, xxxiii.

¹⁴ Lk 4,13 nazýva Ježišovho pokušiteľa na púšti diabol (διάβολος). V tejto štúdii si uvedomujeme, že otázka vzťahu medzi označeniami *satan* (σατανᾶς) a *diabol* (διάβολος) je

ktorým Ježiš čelil počas svojej pozemskej služby, boli natoľko významné, že ich možno považovať za *πειρασμοί* (22,28). Ako vieme, satan vošiel do Judáša a rozhodol sa preosiať učeníkov ako pšenicu, ako to Ježiš odhalil Šimonovi Petrovi po veľkonočnej večeri (22,31). Scéna Ježišovho vydania tak predstavuje kľúčový moment veľkej skúšky, ktorej musia čeliť Ježiš aj učeníci¹⁵.

V závere tejto scény zaznievajú Ježišove slová „toto je vaša hodina, čiže moc temnoty“ (*αὕτη ἐστὶν ὥρα καὶ ἡ ἐξουσία τοῦ σκοτῶντος*). Zmienka o hodine môže pripomínať hodinu neúspešnej snahy autorít o Ježišovo zajatie (*ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ*; Lk 20,19). Aj evanjelista Marek spomína príchod hodiny (*ἦλθεν ἡ ὥρα*; Mk 14,41) v scéne predchádzajúcej Ježišovmu zajatiu a spája ju s jeho vydaním. Lukáš však chápe príchod hodiny v tom zmysle, že „Ježiš začína odovzdávať sám seba pri Poslednej večeri, keď už satan prostredníctvom Judáša uviedol do pohybu sprisahanie vedúce k jeho smrti“¹⁶.

Udalosť Ježišovho vydania teda nie je len chvíľou jeruzalemských autorít, ale aj okamihom, v ktorom „sily zla majú na určitý čas voľnú ruku“¹⁷. Zdá sa, že túto myšlienku potvrdzuje aj druhá časť Ježišových slov: *καὶ ἡ ἐξουσία τοῦ σκοτῶντος*. Epexegetické chápanie spojky *καὶ* by totiž vysvetľovalo alebo spresňovalo význam tejto hodiny jeruzalemských autorít. Ich konanie by tak predstavovalo moc temnoty a naznačovalo účasť satana¹⁸.

V ďalšej časti rozprávania je Ježiš zajatý a odvedený z Olivovej hory do domu veľkňaza. Lukášovo následné mlčanie o učeníkoch po Ježišovom vydaní môže vyvolať otázku: Podarilo sa satanovi ich preosiať?

V nasledujúcej časti našej štúdie sa sústredíme na analýzu verša 22,47a.

v odbornej literatúre diskutovaná. Napríklad ŠTRBA, Satanov anjel (2 Kor 12,7), 132, uvádza, že na základe synoptického porovnania Mt 4,1-11 s Lk 4,1-13 „je možné predpokladať, že púštny diabol je zhodný so Satanom“. Hoci tieto termíny nemusia byť vo všetkých kontextoch úplne zameniteľné, mnohí odborníci, ako BOVON, *Luke* 3, 135; FITZMYER, *Luke I-IX*, 518; MARSHALL, *Luke*, 174; NOLLAND, *Luke 1-9:20*, 182, a ďalší, čítajú pasáže 4,13 a 22,3 v ich vzájomnej súvislosti. Na problematiku významového zbližovania termínov *satan* a *diabol* poukážeme pri analýze prekladu hebrejského termínu *šātān* v časti 3.1 Preklad hebrejského *šātān* v LXX.

¹⁵ BROWN, *The Death I*, 159-161.

¹⁶ BROWN, *The Death I*, 292.

¹⁷ BOCK, *Luke* 9:51-24:53, 1773.

¹⁸ MATSON, *Pacifist Jesus?*, 164.

2 Analýza Lk 22,47a

Pre prehľadnejšiu analýzu skúmaného verša uvádzame synoptickú tabuľku, v ktorej je Lukášov text postavený vedľa paralelného úseku v Markovom evanjeliu. Následne dôkladne porovnáme verzie oboch evanjelistov.

Mk 14,43-44	Lk 22,47a
	Καὶ εὐθὺς ἔτι
αὐτοῦ λαλοῦντος	αὐτοῦ λαλοῦντος ἰδοὺ ὄχλος,
παραγίνεται	Ἰούδας εἷς καὶ ὁ λεγόμενος Ἰούδας εἷς
τῶν δώδεκα	καὶ μετ' αὐτοῦ ὄχλος
μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων παρὰ τῶν	τῶν δώδεκα προήρχετο αὐτούς
ἀρχιερέων καὶ τῶν γραμματέων καὶ τῶν	
πρεσβυτέρων. ⁴⁴ δεδώκει δὲ ὁ παραδιδούς	
αὐτὸν σύσσημον αὐτοῖς λέγων· ὃν ἂν φιλήσω	
αὐτός ἐστιν, κρατήσατε αὐτὸν καὶ ἀπάγετε	
ἀσφαλῶς.	

Lukášovo vynechanie Markovho καὶ εὐθὺς má za následok asyndeton ἔτι αὐτοῦ λαλοῦντος, ktoré spája našu perikopu „čo najtesnejšie s predchádzajúcou“¹⁹. Keďže Lukáš vynecháva Markov materiál z predchádzajúcej scény (Mk 14,38b-42), spojenie ἔτι αὐτοῦ λαλοῦντος sa u neho vyskytuje v inom kontexte. V Markovi Ježiš hovorí o príchode hodiny, keď bude Syn človeka vydaný do rúk hriechnikov, a o bezprostrednom príchode Judáša (Mk 14,41-42). U Lukáša Ježiš prikazuje svojim učeníkom modliť sa, aby nevstúpili do πειρασμός. Takto Lukáš vytvára prepojenie s predchádzajúcou scénou, čím spôsobuje, že prvok πειρασμός z Ježišových slov (22,40.46) nadobúda osobitnú váhu v perikope o vydaní Ježiša²⁰.

Slovné spojenie ἰδοὺ ὄχλος „hl'a zástup“ sa objavuje u Lukáša, ale nie u Marka. Ten sa najprv zameriava na Judáša a až potom zmieňuje zástup. Použitie (καὶ) ἰδοὺ bez kopulatívneho slovesa εἰμί, po ktorom nasleduje podmet v nominatíve, je jazykový jav, ktorý sa v treťom evanjeliu vyskytuje niekoľkokrát. Joachim Jeremias to považuje za lukášovskú formuláciu²¹. Albert Hogeterp

¹⁹ MARSHALL, *Luke*, 835.

²⁰ MARSHALL, *Luke*, 835; Hermeneutické prepojenie s predchádzajúcou scénou (22,39-46) pripúšťa aj GREEN, *Luke*, 782.

²¹ JEREMIAS, *Die Sprache des Lukasevangeliums*, 295.

a Adelbert Denaux uvádzajú, že frekvencia tejto konštrukcie u Lukáša zodpovedá jej významnej prítomnosti v gréčtine LXX (217 výskytov)²². Citoslovce ἰδοὺ v našom verši slúži ako prostriedok silného zdôraznenia²³. Možno preto predpokladať, že Lukáš má v úmysle zvýrazniť príchod zástupu s Judášom na čele.

Treba poznamenať, že zástup sa naposledy spomína v 22,6. Judáš, po tom, čo doňho vstúpil satan, hľadal vhodnú príležitosť (εὐκαιρία), aby vydal Ježiša bez zástupu (ἄτερ ὄχλου). Čitateľ by teda nemusel spočiatku vnímať prítomnosť zástupu v 22,47 negatívne, t. j. v súvislosti s vydaním Ježiša. Judášova prítomnosť a následné udalosti však odhaľujú pravý dôvod, pre ktorý zástup na Olivovú horu prišiel. Z tohto dôvodu sa ὄχλος nemôže vzťahovať na širšiu skupinu ľudí, ktorá mala k Ježišovi pozitívny postoj (4,42; 5,1). Bolo by to v rozpore so zámerom autorít, ktoré chceli „konať bez vedomia ľudu/zástupu (22,2.6)“²⁴. Lukáš vynecháva opis ozbrojenia zástupu a ani nešpecifikuje, kto ho tvorí. Dá sa teda povedať, že „takto sa rozprávanie zameriava na postavu Judáša“²⁵.

Lukášovo uvedenie Judáša frázou καὶ ὁ λεγόμενος Ἰούδας je rozvinutejšie než jednoduché Ἰούδας u Marka. Atributívne participium v spojení s Judášovým menom je nezvyčajné a exegeti sa nezhodujú na jeho význame v našom verši²⁶. Brown vysvetľuje ὁ λεγόμενος Ἰούδας vo svetle hypotézy o predevanjeliomom pašiovom rozprávaní. Ak sa toto rozprávanie pôvodne začínalo scénou zajatia, išlo by o prvé vystúpenie Judáša, a preto by bolo potrebné ho identifikovať. Všetky štyri evanjeliá obsahujú na začiatku scény Ježišovho zajatia výraz, ktorý slúži tomuto účelu: „jeden z Dvanástich“ (v synoptických evanjeliách) alebo „ten, ktorý ho vydával“ (u Jána). V súlade s tým si Brown myslí, že Lukášovo „ten nazývaný“ [*ho legomenos*] Judáš by mohlo naznačovať tento smer, keďže tento výraz, keď ho Lukáš používa inde (Lk 22,1 a Sk 3,2), uvádza čitateľovi niečo nové²⁷.

²² HOGETERP – DENAUX, *Semitisms in Luke's Greek*, 428. Dvojica autorov uvádza 13 výskytov v Lukášovom evanjeliu: 5,12.18; 6,23; 7,34; 11,31.32; 13,11; 17,21a.23a.b; 19,2; 22,47; 23,50.

²³ BDAG, ἰδοὺ, 468.

²⁴ ASCOUGH, *Rejection and Repentance*, 352.

²⁵ MARSHALL, *Luke*, 835.

²⁶ MARSHALL, *Luke*, 835.

²⁷ BROWN, *The Death I*, 246.

Otázne však môže byť, či má toto spojenie takýto „uvádzací“ účel aj v 22,47. Bližší pohľad na použitie tejto frázy vo veršoch uvedených Brownom (a aj v Sk 6,9) odhaľuje odlišnú konštrukciu v porovnaní s 22,47. V troch prípadoch slovné spojenie s participiôm nasleduje po prvku, ktorý bližšie určuje:

Lk 22,1 ἡ ἑορτὴ ... ἡ λεγομένη πάσχα sviatok ... nazývaný Pascha

Sk 3,2 τὴν θύραν ... τὴν λεγομένην Ὠραίαν bránu ... nazývanú Krásna

Sk 6,9 τῆς συναγωγῆς τῆς λεγομένης synagógy ... nazývanej
Λιβερτίνων Libertínov

V našom verši je poradie obrátené:

Lk 22,47 ὁ λεγόμενος Ἰούδας εἷς τῶν „nazývaný Judáš, jeden
δώδεκα z Dvanástich.“²⁸

Lukáš uprednostňuje slovosled ako v troch vyššie uvedených prípadoch (Lk 22,1; Sk 3,2; 6,9) aj vtedy, keď bližšie určuje alebo identifikuje prvok pomocou trpného participia slovesa καλέω²⁹. Preto môže vzniknúť otázka, či Lukáš zamýšľal použiť ὁ λεγόμενος v našom verši synonymne s ὁ καλούμενος, ktorým často uvádza niečo čitateľovi. Bovoň môže mať pravdu, keď tvrdí, že ὁ λεγόμενος Ἰούδας neznamena „človek nazývaný Judáš“, ale skôr pripomenutie, že rozprávanie ho len nedávno spomenulo (22,3.21-22), a zároveň upriamenie pozornosti na jeho zlovestnú povest³⁰. Klauk uvažuje podobne a toto spojenie chápe ako spätnú referenciu na 22,3³¹.

Na základe týchto pozorovaní možno len potvrdiť, ako si to všimajú exegeti, komplexnosť Lukášovho použitia tejto syntagmy a zároveň mať na pamäti jej možné prepojenie s veršom 22,3, kde satan vstúpil do Judáša.

²⁸ Aj u Matúša syntagma s participiôm nasleduje po prvku, ktorý bližšie špecifikuje (Mt 26,14): εἷς τῶν δώδεκα, ὁ λεγόμενος Ἰούδας Ἰσκαριώτης (jeden z Dvanástich, nazývaný Judáš Iškariotský).

²⁹ Lk 1,36; 6,15; 7,11; 8,2; 9,10; 10,39; 19,2; 19,29; 21,37; 22,3; 23,33; Sk 1,12; 1,23; 3,11; 7,58; 8,10; 9,11; 10,1; 13,1; 15,22; 15,37; 27,8; 27,14.16. Navyše, keď Lukáš identifikuje alebo pomenúva prvky, častejšie používa participium odvodené od καλέω než od λέγω.

³⁰ BOVON, *Luke* 3, 215.

³¹ KLAUCK, *Judas*, 69.

Meno Ἰούδας bolo v 1. storočí po Kr. na území starovekej Palestíny bežné³². Lukáš spomína, že existoval aj iný apoštol s týmto menom (Ἰούδας Ἰακώβου, porov. 6,16). Judáš sa prvýkrát objavuje v momente, keď si Ježiš vyberá Dvanástich (Lk 6,12-16). Tam je označený ako Ἰσκαριώθ (Iškariotský) a προδότης³³ (zradca). Druhé označenie už naznačuje jeho budúci čin. Verš 6,16 je jediná pasáž v Novom zákone, kde je Judáš výslovne nazvaný zradcom. Čitateľ preto očakáva, kedy Judášove činy nadobudnú „temnejší“ charakter. Zásadný zvrat sa odohráva v scéne 22,3-6, kde satan vstúpi do Judáša (εἰσῆλθεν δὲ σατανᾶς εἰς Ἰούδαν). Pre naše účely je dôležité poznamenať, že po tom, čo Lukáš informuje čitateľa o vstupe satana do Judáša, už nikde v nasledujúcom rozprávaní výslovne neuvádza, že by satan z Judáša vyšiel. Čitateľ preto môže predpokladať jeho pretrvávajúcu prítomnosť aj pri Judášovom príchode na Olivovú horu.

Judáš je tiež prítomný, hoci nemenovaný, pri veľkonočnej večeri. Ježiš naznačuje jeho prítomnosť slovami: „ruka toho, čo ma vydáva, je so mnou pri stole“ (22,21)³⁴. Po Ježišovom zmŕtvychvstaní Peter spomína Judášov čin vydania Ježiša vo svetle naplnenia Písma. Označuje Judáša za vodcu (ὁδηγός) tých, ktorí Ježiša zajali. Okrem toho poukáže na jeho tragický koniec a potrebu obnoviť jeho miesto medzi Dvanástimi (Sk 1,16-26).

Judášovo označenie ako εἷς τῶν δώδεκα („jeden z Dvanástich“) nie je vlastné len Lukášovi. Vyskytuje sa aj u Marka a Matúša v scéne Ježišovho zajatia. Jeho použitie môže byť pozostatkom spomienky na ranú cirkev, ktorá „s hrôzou spomínala, že Ježiša zradil Judáš, ktorý bol „jeden z Dvanástich““³⁵. Skupina Dvanástich hrá v treťom evanjeliu významnú úlohu a možno povedať, že v Lukášovom dvojdieli má termín „Dvanásti“ oveľa hlbší teologický význam ako v Markovom evanjeliu. Pre Lukáša „Dvanásti“ nie sú len blízkymi Ježišovými učeníkmi; „tvoria kľúčové spojenie medzi Ježišovou službou a rodia sa cirkvou (Sk 1,21-22)“³⁶. Judášovo označenie za jedného z Dvanástich tak umocňuje drámu scény vydania. Zmienka o Judášovej príslušnosti k Dvanástim (ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δώδεκα) nechýba ani v momente, keď doňho vstúpi satan (22,3).

³² KLASSEN, *Judas*, 29.

³³ Podstatné meno odvodené od slovesa προδίδωμι, ktoré nesie aj význam „zradiť“.

³⁴ Náš pracovný preklad.

³⁵ FITZMYER, *Luke I-IX*, 253.

³⁶ PAFFENROTH, *Judas*, 18.

Lukáš opisuje príchod Judáša na Olivovú horu slovesom *προέρχομαι* „ísť pred“ v imperfekte, čo sa líši od Markovho historického prézentu *παραγίνομαι* („prísť“). Kým Marek najprv uvádza sloveso a až potom jeho podmet, Lukáš volí poradie podmet – sloveso – predmet. Aj takto, dá sa povedať, stavia postavu Judáša do popredia. Sloveso *προέρχομαι* je zložené sloveso. Predložka *πρό* v zmysle „pred“ (časovo alebo miestne) sa v Novom zákone vyskytuje v štyridsiatich deviatich slovesných zloženinách³⁷. Dvadsaťosem výskytov má časový význam „pred“, približne jedenásť výskytov naznačuje miestny význam. V prípade *προέρχομαι* sa vyskytujú oba významy³⁸. Kontext 22,47 naznačuje, že v našom prípade ide o miestny význam tohto slovesa.

Zámeno *αὐτούς* v konštrukcii *προήρχετο αὐτούς* odkazuje na *ὄχλος*. Lukáš viackrát používa množné číslo osobných zámen, ktoré sa vzťahuje na predtým spomenuté kolektívne podstatné meno³⁹.

Význam, ktorý Lukáš dosahuje použitím slovesa *προέρχομαι*, spočíva v tom, že Judáš je postavený pred zástup, čím je jeho pozícia výrazne zdôraznená. Hoci všetci evanjelisti naznačujú, že Judáš priviedol skupinu, ktorá prišla Ježiša zajať, iba Lukáš ho umiestňuje do takejto jedinečnej pozície:

Mt 26,47	<i>Ἰούδας ... ἦλθεν καὶ μετ' αὐτοῦ ὄχλος πολὺς ...</i>
Judáš ... prišiel a s ním veľký zástup ...
Mk 14,43	<i>παραγίνεται Ἰούδας ... καὶ μετ' αὐτοῦ ὄχλος ...</i>
prichádza Judáš ... a s ním zástup ...
Lk 22,47	<i>ἰδοὺ ὄχλος, ... Ἰούδας ... προήρχετο αὐτούς ...</i>
hľa zástup, ... Judáš ... išiel pred nimi ...
Jn 18,2	<i>Ἰούδας ... ἔρχεται ἐκεῖ μετὰ ...</i>
Judáš ... prichádza tam s ...

Matúš, Marek a Ján môžu použitými slovesami a predložkami vytvárať dojem, že Judáš je jedným z mnohých, teda jeden z davu, ktorý prišiel Ježiša zajať. Názory odborníkov sa líšia v interpretácii Lukášovho opisu Judášovho pohybu vo vzťahu k zástupu⁴⁰. My sa prikláňame skôr k názoru, že Judáš, ktorý

³⁷ HARRIS, *Prepositions and Theology*, 187.

³⁸ MOULTON – HOWARD, *A Grammar of New Testament Greek II*, 322.

³⁹ Lk 1,21-22; 8,19-21.37.

⁴⁰ KLASSEN, *Judas*, 124, sa domnieva, že sloveso *προέρχομαι* zdôrazňuje Judášovu vedúcu úlohu v tejto udalosti. Rovnako aj GREEN, *Luke*, 783, pripúšťa, že Judáš môže byť vykreslený ako vodca zástupu. MARSHALL, *Luke*, 835, a STEIN, *Luke*, 561, tvrdia, že Judáš je skôr sprievodca, ktorý ukazuje cestu než „vodca“ v tradičnom zmysle slova.

je v službe autorít, s ktorými sa dohodol na vydaní Ježiša, plní skôr úlohu sprievodcu. Zároveň sa spolu s Fitzmyerom domnievame, že Judášova pozícia pred zástupom slúži na zdôraznenie jeho úlohy. Preto si myslíme, že výber slovesa *προέρχομαι* nemusí byť len Lukášovou stylistickou úpravou, ale môže odrážať aj jeho teologický zámer.

Na základe uvedených pozorovaní možno konštatovať, že Lukášovo spracovanie úvodu scény vydania Ježiša sa vyznačuje premyslenou redakčnou prácou. Vynechaním spojovacích výrazov evanjelista tesnejšie prepája perikopu o Ježišom vydaní s predchádzajúcou scénou, čím v nej zvýrazňuje motív *πειρασμός* a jeho význam. Hneď v úvode, vynechajúc opis zástupu, zameriava pozornosť na postavu Judáša. Použitím formulácie *ὁ λεγόμενος Ἰούδας* a zdôraznením jeho príslušnosti k Dvanástim (*εἰς τῶν δώδεκα*) vytvára spätný odkaz na predchádzajúcu explicitnú zmienku o Judášovi – na moment, keď doňho vstúpil satan. Vlastným prvkom Lukášovho podania je aj opis Judášovho pohybu pomocou slovesa *προέρχομαι*, ktorým ho stavia do čela zástupu. Týmto spôsobom Lukáš nielen odlišuje svoje rozprávanie od ostatných evanjelistov, ale zároveň zdôrazňuje Judášovu vedúcu úlohu pred zástupom.

Nasledujúca časť štúdie sa zameria na postavu satana v Lukášovom dvojdielne a bude skúmať, či by Lukášovo predstavenie tejto postavy mohlo ovplyvniť interpretáciu slovesa *προέρχομαι* v 22,47 a jeho teologickú výpovednú hodnotu.

3 Satan v dvojdielne Lukáš–Skutky

V tejto časti štúdie venujeme pozornosť termínu satan v dvojdielne Lukáš–Skutky. Predtým však stručne predstavíme, ako grécka verzia Starého zákona (LXX) prekladá hebrejský termín *śāṭān* v prípadoch, keď označuje nadprirodzenú bytosť. Nasledne sa zameriame na Lukášovo použitie tohto termínu v jeho dvojdielne. Osobitnú pozornosť venujeme tým pasážam Lukášovho evanjelia (4,13; 22,3-6.31), v ktorých zobrazenie a konanie tejto postavy môže podporiť našu hypotézu.

3.1 Preklad hebrejského *šāṭān* v LXX

Keďže medzi odborníkmi panuje konsenzus, že autor tretieho evanjelia vychádzal z LXX, nasledovný stručný prehľad prekladu tohto termínu v Septuaginte poskytuje dôležité východisko pre jeho interpretáciu.

Starogrécky preklad Starého zákona prekladá hebrejský termín *šāṭān*, označujúci nadprirodzenú bytosť, rôznymi spôsobmi. Preklad ako σατάν je zriedkavý. V rozprávaní o Balámovi LXX raz volí sloveso ἐνδιαβάλλω na opis činnosti anjela (Nm 22,22) a inokedy podstatné meno διαβολή vo význame „odrádzanie“; ἐγὼ ἐξῆλθον εἰς διαβολὴν σου – „vyšiel som, aby som ťa odradil“ (Nm 22,32)⁴¹.

Termín *haššāṭān*, ktorý sa vyskytuje v hebrejskom texte Knihy Jób (Job 1–2) a Knihy proroka Zachariáša (Zach 3,1-3), je v gréckom Starom zákone prekladaný ako ὁ διάβολος. Grécka verzia 1Krn 21,1 takisto prekladá hebrejské *šāṭān* výrazom διάβολος.

Použitie hebrejského výrazu *šāṭān* v 1Krn 21,1 môže byť pre našu štúdiu zaujímavé. Kronikár používa tento výraz bez určitého člena, ako je to aj v prípade Lk 22,3. Navyše aj tu *šāṭān* priamo ovplyvňuje konanie človeka. P. Sacchi interpretuje použitie *šāṭān* v 1Krn 21,1 ako odpoveď na teologické obavy pisárov zo štvrtého storočia pred Kr. V texte 2Sam 24,1, ktorý slúžil ako zdroj pre 1Krn 21,1, sa nachádza odkaz na Boží hnev, ktorý nemá v kontexte žiadne opodstatnenie. Preto nie je prekvapujúce, že predstava Boha, ktorý sa hnevá bez príčiny a vkladá hriechne myšlienky do srdca niekoho (v tomto prípade Dávida), nezapadala do rámca náboženskej citlivosti judaizmu štvrtého storočia pred Kr. Tým, že kronikár predstavil satana ako toho, kto povstal proti Izraelu a podnecoval Dávida, aby spočítal Izrael, odhalil skutočného pôvodcu Dávidovho previnenia. Táto zmena odráža vtedajšie rozvinutejšie teologické chápanie dynamiky dobra a zla⁴².

Vzhľadom na rozsah a zámer našej štúdie sa nemôžeme púšťať do podrobného skúmania možných dôvodov redaktorov LXX, prečo vo vyššie uvedených prípadoch nepoužili pri preklade hebrejského textu transliteráciu ὁ σατάν, resp. σατάν. Túto otázku preto ponechávame bokom. Sacchiho názor na vývin smerujúci k postupnému zbližovaniu a čiastočnému prekryvaniu významových polí termínov σατάν a διάβολος ponúka možné vysvetlenie. Sám ho formuluje takto: „Týmto spôsobom sa Satan a diabol ... k sebe približujú. Za

⁴¹ MURAOKA, A Greek-English Lexicon of the Septuagint, διαβολή, 148-149.

⁴² SACCHI, Jewish Apocalyptic, 222.

krátky čas sa ich postavy úplne zjednotia v tom zmysle, že Satan sa stane menom alebo aspoň jedným z mien diabla.“⁴³

3.2 Termín *satan* v Lukášovom dvojdiel

V Evanjeliu podľa Lukáša a v Skutkoch apoštolov sa termín *σατανᾶς* vyskytuje celkovo sedemkrát. V jednom z týchto prípadov (22,3) sa objavuje bez určitého člena. Hoci ide o semitizmus, zdá sa, že Lukáš sa tomuto termínu nevyhýba, ako sa domnieva Jeremias⁴⁴. Počet výskytov v treťom evanjeliu a v ostatných synoptických evanjeliách sa výrazne nelíši. Je pravda, že v niektorých prípadoch, kde sa u Marka nachádza termín *ὁ σατανᾶς*, Lukáš volí výraz *ὁ διάβολος*⁴⁵. Zároveň sa zdá, že Lukáš používa termíny *σατανᾶς* a *διάβολος* zameniteľne⁴⁶. Táto zameniteľnosť môže naznačovať oslabenie ich významového rozlíšenia, čo súhlasí so Sacchiho názorom o postupnom stotožnení oboch termínov.

Je pravda, že tretí evanjelista nepoužíva tento termín v Ježišových slovách adresovaných Petrovi po prvom ohlásení utrpenia, ako je to u Marka (Mk 8,33). Dôvod tohto vynechania nemusí nevyhnutne spočívať v semitskom pôvode termínu. Lukáš totiž vynecháva celé Petrovo napomenutie Ježiša, čo možno vysvetliť jeho pozitívnejším vykreslením učeníkov. Preto Lukášov Ježiš nemusí reagovať na Petrove slová a nazvať ho satanom.

Treba tiež poznamenať, že Lukáš vkladá termín *σατανᾶς* do pasáže, kde ho ostatní synoptici nemajú (Mt 26,14 // Mk 14,10 // Lk 22,3). Objavuje sa aj v lukášovských veršoch bez paralely u Marka a Matúša (porov. 10,18; 13,16; 22,31-32).

Tento termín sa nachádza aj v Skutkoch apoštolov. Lukáš predstavuje satana ako toho, kto naplnil srdce Ananiáša a podnietil ho klamať o svojom dare (Sk 5,3). Vykresľuje ho aj ako duchovného protivníka, ktorý drží ľudí vo svojej moci, a spája ho s duchovnou temnotou (Sk 26,18). V tomto verši je obrátenie z tmy k svetlu (*ἀπὸ σκότους εἰς φῶς*) postavené vedľa obrátenia od moci satana k Bohu (*καὶ τῆς ἐξουσίας τοῦ σατανᾶ ἐπὶ τὸν θεόν*).

⁴³ SACCHI, Jewish Apocalyptic, 223.

⁴⁴ JEREMIAS, *Sprache*, 187-188.

⁴⁵ Porov. Ježišovo pokúšanie na púšti (Mk 1,12-13 // Lk 4,1-2) a vysvetlenie podobienstva o rozsievачovi (Mk 4,15 // Lk 8,12).

⁴⁶ NOLLAND, *Luke 1-9:20*, 177.

Hogeterp a Denaux poukazujú na to, že zo sémantického hľadiska sa používanie pojmu σατανᾶς v treťom evanjeliu prekrýva s jeho semitským pozadím. Uvádzajú príklady rôznych kontextov, v ktorých sa tento termín v treťom evanjeliu vyskytuje. Vo verši 10,18 sa tento výraz objavuje v kontexte kozmického dualizmu. Ježiš hovorí sedemdesiatim dvom učeníkom, ktorí po návrate z misie prejavujú moc nad démonmi, že videl satana padať z neba ako blesk. Verš 11,18 uvádza tento termín v súvislosti s polemikou o Belzebulovi, kde sa zdôrazňuje Ježišova moc vyháňať démonov. Ježiš je tu ten silnejší. Vo verši 13,16 sa pojem σατανᾶς používa v kontexte Ježišovej uzdravujúcej činnosti. Príbeh o žene sužovanej duchom neduživosti naznačuje spojitost' satana s fyzickým utrpením. Následne sa tento termín uvádza v súvislosti s rozhodnutím Judáša vydať Ježiša (22,3). Koncepcia vplyvu satana na jednotlivcov teda nie je Lukášovi cudzia. V kontexte 22,31-32 je σατανᾶς vykreslený ako postava, ktorá sa snaží učeníkov vystaviť skúške a destabilizovať ich. Tieto rôzne kontexty poukazujú na to, že Lukáš pracuje s viacerými významovými odtieňmi, napr. nepriateľ, duch slabosti a predstava satana ako toho, kto ovláda aj pokúša ľudského ducha⁴⁷.

Stručný prehľad používania pojmu σατανᾶς v treťom evanjeliu ukazuje, že Lukáš s týmto termínom pracuje konzistentne a zámerne. Ako konštatuje Blažej Štrba: „Lukášovo evanjelium má prepracovanejšie použitie pojmu Satan, čo potvrdzujú aj tie ďalšie použitia, ktoré iní synoptici nemajú.“⁴⁸ Podobne sa vyjadruje aj Susan R. Garrettová: „Poznámky o satanovi v Lukášovom evanjeliu a v Skutkoch apoštolov sú síce početne skromné, ale majú obrovský význam.“⁴⁹ Môžeme povedať, že v Lukášovom rozprávaní zohráva satan špecifickú úlohu v dejinách spásy. Okrem toho sa zdá, že Lukáš do istej miery zdôrazňuje jeho úlohu tým, že ho predstavuje ako ostrého protivníka nielen ľudí, ale aj Božích zámerov. Satan je vykreslený ako bytosť schopná utláčať ľudí fyzickým utrpením, ovplyvňovať ich činy a odvádzať ich od pravdy a spravodlivosti.

Po stručnom predstavení tejto postavy sa budeme viac venovať niektorým častiam tretieho evanjelia, v ktorých jej vykreslenie a konanie môžu podporiť našu hypotézu.

⁴⁷ HOGETERP – DENAUX, *Semitisms*, 92-93.

⁴⁸ ŠTRBA, *Satanov anjel* (2 Kor 12,7), 132.

⁴⁹ GARRETT, *The Demise*, 37.

3.3 Skončenie pokušení a odchod diabla (Lk 4,13)

Po treťom pokušení na púšti⁵⁰ Lukáš uvádza, „a keď dokončil všetky pokušenia diabol odišiel od neho až do času“ καὶ συντελέσας πάντα πειρασμὸν ὁ διάβολος ἀπέστη ἀπ’ αὐτοῦ ἄχρι καιροῦ (Lk 4,13). Tento odchod, doplnený o časovú referenciu, môže naznačovať dočasnú prestávku v priamom konfrontovaní diabla s Ježišom a zároveň môže otvárať priestor pre jeho budúci návrat. Evanjelista tak akoby nechával dvere otvorené pre ďalšiu diablovu priamu konfrontáciu. Otázkou je: Čo by sa dalo chápať pod touto priamou budúcou konfrontáciou a kedy k nej dochádza? Kľúč k odpovedi na túto otázku možno nájsť v správnej interpretácii záverečnej poznámky evanjelistu v rozprávaní o pokušení, zvlášť v jej druhej časti ἀπέστη ἀπ’ αὐτοῦ ἄχρι καιροῦ. O význame tejto vety a jej správnom pochopení sa medzi odborníkmi diskutuje. Najprv si predstavíme možné výklady συντελέσας πάντα πειρασμὸν a následne pár slov venujeme propozícii ἀπέστη ἀπ’ αὐτοῦ ἄχρι καιροῦ.

3.3.1 συντελέσας πάντα πειρασμὸν

V jednej zo svojich významných štúdií o Lukášovej teológii Hans Conzelmann vykladá výraz συντελέσας πάντα πειρασμὸν nielen ako ukončenie pokušení na púšti, ale aj v širšom rámci nasledujúceho rozprávania o Ježišovom pôsobení. Podľa neho záverečná poznámka v 4,13 znamená, že pokušenia sa definitívne končia a diabol odchádza. Od tej chvíle, kedykoľvek je Ježiš, satan nemôže byť prítomný – ἄχρι καιροῦ – a znovu sa objaví až na začiatku utrpenia. Conzelmann preto chápe Ježišovu ďalšiu službu ako obdobie „bez satana“. Tento úsek „bez satana“ ohraničuje obdobie od 4,13 (odchod diabla od Ježiša) po 22,3 (vstup satana do Judáša)⁵¹.

⁵⁰ Rozprávanie o pokúšaní Ježiša na púšti je zaznamenané vo všetkých troch synoptických evanjeliách. Markova verzia je najkratšia a chýba v nej dialóg medzi Ježišom a pokúšiteľom. Matúšovo podanie vykazuje značnú podobnosť s Lukášovou verziou. Z tohto dôvodu mnohí komentátori hovoria o ich spoločnom písomnom zdroji (Q). Lukáš a Matúš podávajú pokúšanie na púšti vo forme dialógu. Lukáš označuje pokúšiteľa ako διάβολος, zatiaľ čo Marek používa termín σατανᾶς. Ako už bolo spomenuté, vzťah medzi týmito dvoma pojmami umožňuje chápať ich ako označenia tej istej postavy.

⁵¹ CONZELMANN, *The Theology*, 28.

Naproti tomu Schuyler Brown a Susan R. Garrettová upozorňujú, že satan zostáva aktívny aj počas Ježišovej misie. Exorcizmy a oslobodzovanie od zlých duchov predstavujú priame aj nepriame konfrontácie so satanom, hoci nie v takej otvorenej forme ako počas pokušení na púšti. Ježiš preukazuje svoju moc nad satanom, keď vyháňa démonov. Oslobodzuje tiež chromú ženu zo satanovho zovretia, čím ukazuje, že jeho služba čelí satanovmu vplyvu a premáha ho. Podľa Schuylera Browna môžu tieto pasáže predstavovať určitý problém pre Conzelmannovo tvrdenie⁵².

Podľa Garrettovej vedie Conzelmannovo nesprávne pochopenie, spolu s nadmerným dôrazom na nejednoznačný časový výraz *ἄχρι καιροῦ*, často prekladaný ako „na istý čas“ alebo „až do vhodného okamihu“, k tomu, že „pripisuje príliš veľkú pozornosť tomu, čo poznámka hovorí o následných udalostiach, a príliš malú jej dôsledkom pre udalosti bezprostredne predchádzajúce“⁵³.

Ježišovo vyhánanie zlých duchov počas jeho pôsobenia možno chápať ako priamy stret so silami zla, keďže Ježiš so zlými duchmi komunikuje a prikazuje im. Zlí duchovia s ním hovoria a dokonca ho žiadajú o dovoľenie (4,31-37; 8,29-36). Zároveň možno povedať, že pri Ježišových exorcizmoch ide aj o nepriamy stret so satanom, keďže ten je považovaný za ich vládcu (11,14-19).

Súhlasíme preto s názorom S. Browna a Garrettovej, že satan zostáva aktívny aj počas Ježišovej služby. Jeho pôsobenie sa v treťom evanjeliu prejavuje rôznymi spôsobmi a vytvára obraz širšieho, kozmického konfliktu. Tento konflikt však nemá takú priamu podobu ako pri pokušení na púšti, kde diabol s Ježišom priamo hovorí a vedie ho. Lukáš tak skôr než o neprítomnosti satana svedčí o pokračujúcom konflikte, ktorý síce nemá podobu priamej konfrontácie ako pri pokušení, no zostáva integrálnou súčasťou Ježišovej služby.

3.3.2 ὁ διάβολος ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ ἄχρι καιροῦ

Ako chápať vetu *ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ ἄχρι καιροῦ*? Na základe predchádzajúcich tvrdení Schuylera Browna a Susan R. Garrettovej možno povedať, že tento odchod nemožno interpretovať ako definitívne ukončenie diablovej aktivity počas Ježišovho verejného pôsobenia. Samozrejme, môžeme súhlasiť s Conzelmannovým východiskom, že časový údaj *ἄχρι καιροῦ* poukazuje na

⁵² BROWN, *Apostasy and Perseverance*, 6.

⁵³ GARRETT, *The Demise*, 41.

budúcu udalosť. Skôr než ju však bližšie určíme, je potrebné venovať pozornosť konštrukcii ἀφίστημι + ἀπό.

Sloveso ἀφίστημι patrí medzi výrazy charakteristické pre Lukášovo evanjelium⁵⁴. V Lukášovom dvojdielnom diele sa vyskytuje sedemkrát v spojení s predložkou ἀπό. V tejto kombinácii vyjadruje význam „odísť“, „stiahnuť sa“ alebo „držať sa bokom“ od niečoho alebo niekoho⁵⁵. Vo všetkých výskytoch v dvojdieli Lukáš – Skutky nesie spojenie ἀφίστημι + ἀπό význam vzdialenia sa z prítomnosti určitého objektu vyjadreného genitívom. Časový výraz ἄχρι καιροῦ k tomuto významu pridáva ďalšiu rovinu. Keďže ἄχρι funguje ako ukazovateľ trvania času až po určitý bod, možno povedať, že spojenie ἀπέστη ἀπ’ αὐτοῦ + ἄχρι καιροῦ nesie v sebe nuansu očakávaného opätovného stretnutia, resp. opätovného priblíženia sa do prítomnosti niekoho alebo niečoho. Diablov ústup teda nie je trvalý a čitateľ môže očakávať jeho ďalšiu priamu konfrontáciu s Ježišom.

Podobne to vyjadruje aj S. Brown, keď tvrdí, že Lukášove použitia slovesa ἀφίστημι dôsledne nesú priestorový význam. Podľa neho, keď sa toto sloveso vzťahuje na diabla, treba ho chápať doslovne: diabol sa držal bokom od Ježiša. Zápas však počas Ježišovej služby pokračuje, pričom diabol je zatlačený do defenzívy a snaží sa vyhýbať ďalšiemu stretnutiu s Ježišom – ἄχρι καιροῦ⁵⁶.

Pokúšenia na púšti tak predstavujú začiatok zápasu medzi Ježišom a satanom. Zmienka o jeho odchode v spojení s časovým údajom poukazuje na budúce stretnutie. Preto možno spolu s Garrettovou konštatovať, „že keď Lukáš hovorí, že satan sa stiahol ,na istý čas‘, naznačuje tým, že diabol ešte neskončil s Ježišom“⁵⁷.

Ak možno takýto význam spojenia ἀπέστη ἀπ’ αὐτοῦ ἄχρι καιροῦ v 4,13 oprávnene predpokladať, potom diablov odchod predstavuje jeho vedomé rozhodnutie prerušiť priamu konfrontáciu s Ježišom na púšti. Hoci sa po pokúšeniach vzdialil, zápasu sa nevzdal a znovu sa objaví na scéne. Práve časový výraz ἄχρι καιροῦ poukazuje na očakávané budúce stretnutie medzi ním a Ježišom a naznačuje, že bude hľadať ďalšiu príležitosť narušiť Ježišovo

⁵⁴ Matúš a Marek nepoužívajú sloveso ἀφίστημι. Lukáš ho používa 4× v evanjeliu (Lk 2,37; 4,13; 8,13; 13,27) a 6× v Skutkoch (Sk 5,37.38; 12,10; 15,38; 19,9; 22,29).

⁵⁵ BDAG, ἀφίστημι, 157-158.

⁵⁶ BROWN, *Apostasy*, 7.

⁵⁷ GARRETT, *The Demise*, 42.

mesiášske poslanie. Otázkou však zostáva, čo možno chápať pod týmto jeho obnoveným zásahom proti Ježišovi po scéne pokušenia v Lukášovom evanjeliu.

3.4 *Satan vstúpil do Judáša (Lk 22,3-6)*

Medzi odborníkmi panuje určitý konsenzus, pokiaľ ide o časový moment naznačený výrazom *ἄχρι καιροῦ*, teda o okamih, ktorý predstavuje obnovený satanov nápor. Pomerne veľká časť bádateľov sa vo všeobecnosti zhoduje s Conzelmannom v tom, že tento druhý satanov nápor je signalizovaný na začiatku pašiového rozprávania, keď satan vstupuje do Judáša (22,3)⁵⁸.

Podľa Schuylera Browna, keďže satan nedokázal odvrátiť Ježiša od jeho poslania prostredníctvom pokušenia, jeho ďalšou možnosťou, ako prekaziť Boží plán, je Ježiša zničiť. Uchýli sa preto k deštruktívnejšej stratégii a využije Judáša, aby Ježiša vydal do rúk jeho nepriateľov. Utrpenie tak predstavuje obnovený satanov nápor proti Ježišovi. Ten však podľa Schuylera Browna nepredstavuje nový *πειρασμός* pre Ježiša. Skôr ide o to, že *πειρασμός* a umučenie sú dve odlišné stratégie, ktoré satan používa, pričom obe smerujú k zmareniu Božieho plánu spásy⁵⁹. Ako sa napokon ukáže, ani táto druhá satanova stratégia nebude úspešná, keďže Ježišov hrob bude v prvý deň týždňa nájdený prázdny (24,1-3).

Ako už bolo naznačené, tomuto priamemu a explicitnému vstupu satana na scénu predchádza stupňujúca sa opozícia jeruzalemských autorít počas Ježišovho pôsobenia vo svätom meste. Evanjelista to zdôrazňuje poznámkou o ich úsilí Ježiša zabiť, ktoré však narážalo na jednu prekážku: báli sa ľudu (22,2). Hoci ľud naklonený Ježišovi predstavuje významnú prekážku, ktorá im bráni zbaviť sa ho, napokon ju prekonajú. Nepodari sa im to však vlastnou zásluhou, ale vďaka obnovenému zásahu satana, ktorý vstúpil do Judáša. Satan sa tak vracia v rozhodujúcom momente a jeho návrat spúšťa udalosti vedúce k Ježišovmu zajatiu a následnému odsúdeniu na smrť. Hoci satanova účasť poukazuje na kozmický konflikt medzi silami zla stojacimi proti Božiemu plánu, tento konflikt sa zároveň odohráva aj na ľudskej úrovni. Odráža sa a uskutočňuje prostredníctvom Ježiša a jeho ľudských protivníkov, ktorí sa ho snažia zničiť.

⁵⁸ BOCK, Luke 1:1–9:50, 382; BOVON, Luke 3, 135; BROWN, Apostasy, 7-8; FITZMYER, Luke I-IX, 518; NOLLAND Luke 1–9:20, 182. Je užitočné poznamenať, že niektorí z týchto autorov popri Lk 22,3 spomínajú aj Lk 22,53, kde je zmienka o moci temnoty.

⁵⁹ BROWN, Apostasy, 10.

Satan už nekonfrontuje Ježiša ďalšími pokušeniami, ako to robil na púšti; namiesto toho používa rafinovanejší spôsob, ako podkopať jeho poslanie. Manipuluje okolnosti a jednotlivcov, konkrétne Judáša, aby dosiahol svoj cieľ. Tak sa „úloha Ježišovho protivníka v podstate rozdeľuje medzi satana a Judáša, čím má Ježiš zároveň démonického aj ľudského protivníka“⁶⁰.

Môžeme povedať, že 22,3 predstavuje dôležitý moment v Lukášovom rozprávaní. Satan ovplyvňuje jedného z Ježišových najbližších nasledovníkov. Judášovo rozhodnutie vydať Ježiša teda nie je iba prejavom jeho osobného zlyhania, ale aj dôsledkom satanovho zásahu do ľudských záležitostí. Možno to považovať za jasný znak jeho aktívnej úlohy v opozícii voči Ježišovi. Hoci sa satan znovu objavuje na scéne v 22,3, konflikt medzi ním a Ježišom začne nadobúdať nový rozmer na Olivovej hore, kde sa opäť stáva významným aj πειρασμός ohrozujúci Ježišových učeníkov. Obnovený priamy satanov zásah nastáva súčasne s Judášovým vydaním Ježiša. Predstavuje zásadný okamih v prebiehajúcom konflikte medzi Ježišom a nábožensko-politickou elitou, ako aj medzi Ježišom a satanom.

V tomto svetle možno Judášovo konanie pri príchode na Olivovú horu chápať nielen ako jeho vlastnú iniciatívu, ale aj ako prejav satanovho pôsobenia. To následne otvára priestor pre interpretáciu Lukášovho použitia slovesa προέρχομαι v 22,47 ako možného vyjadrenia tejto dynamiky, keď je Judáš predstavený ako ten, kto ide na čele zástupu.

3.5 Satan si vás vyžiadal, aby vás preosial (Lk 22,31)

Ako bolo ukázané, satanov návrat na scénu spúšťa Judášovo konanie. Judáš však nie je jediný z Ježišových učeníkov, ktorý sa stáva predmetom záujmu jeho úhlavného protivníka. Pri Poslednej večeri sa Ježiš obracia na Šimona Petra slovami, ktoré jasne naznačujú, že aj ostatní učenici budú cieľom satanovho priameho pôsobenia: ὁ σατανᾶς ἐξήτησατο ὑμᾶς τοῦ σινιάσαι ὡς τὸν σῖτον – „satan si vás vyžiadal, aby vás preosial ako pšenicu“ (22,31). Lukáš tu používa dve slovesá na opísanie satanovho konania. Aorist slovesa ἐξαίτέω v mediálnom rode vyjadruje prvú činnosť. Toto sloveso sa zvyčajne prekladá ako „vyžiadať si“

⁶⁰ PAFFENROTH, *Judas*, 17.

alebo „požadovať“⁶¹. Použitý aorist naznačuje, že tejto žiadosti bolo vyhovené⁶². Navyše mediálny rod nám umožňuje usudzovať, že satan konal so zvláštnym osobným záujmom⁶³. Jeho žiadosť teda nemožno chápať ako neutrálny či nezaujatý akt. Naopak, možno ju vnímať ako jeho aktívne zameranie sa na učeníkov. Aj to do istej miery poukazuje na význam jeho úlohy v treťom evanjeliu a na jeho priame zapojenie do nasledujúcich udalostí. Sloveso ἐξαίτεω zároveň naznačuje, že satanova kompetencia nie je absolútna – potrebuje povolenie od vyššej authority, teda od Boha.

Sloveso vyjadrujúce satanovu žiadosť je následne rozvinuté genitívom infinitívu slovesa σιιᾶζω s členom, ktorý vyjadruje účel. Metafora preosievania zahŕňa trasenie alebo preosievanie zrna cez sito. Presný význam tejto metafory je však predmetom diskusie⁶⁴. Odborníci sa zhodujú v tom, že poukazuje na satanovu snahu podrobiť skúške alebo dokonca zničiť vieru či vernosť učeníkov v čase blížiaceho sa Ježišovho utrpenia. Satanova pozornosť tu nie je zameraná ani tak na samotného Ježiša, ale skôr na jeho učeníkov. Je ťažké nevšimnúť si, že tento obraz môže súvisieť so scénou na Olivovej hore, kde Ježiš vyzýva učeníkov, aby sa modlili, aby nevošli do πειρασμός. Ježišovo zajatie bude pre nich príležitosťou ukázať svoju vernosť voči nemu. Ak je to práve satan, kto ich má „preosiať“, jeho účasť na udalostiach na Olivovej hore nemožno vylúčiť.

4 Záver

Cieľom tejto štúdie bolo preskúmať význam Lukášovho použitia slovesa προέρχομαι v Lk 22,47 a posúdiť jeho možnú teologickú výpovednú hodnotu v kontexte rozprávania o Ježišovom vydaní. Naše skúmanie ukázalo, že Judáš, ktorý patril medzi Ježišových nasledovníkov, je v úvode perikopy o Ježišovom vydaní vykreslený ako kľúčová postava, prostredníctvom ktorej sa realizuje nielen ľudské sprisahanie, ale aj pôsobenie satana.

Keďže do istej miery vystupuje ako nástroj satana, čitateľ môže zároveň vnímať kozmický zápas, ktorý preniká celú túto epizódu. Ježišove slová na konci scény o „moci temnoty“ to potvrdzujú. Ako naznačuje kontext a okolnosti

⁶¹ BDAG, ἐξαίτεω, 344.

⁶² MARSHALL, *Luke*, 820.

⁶³ RANJAR, *Grammar*, 10.

⁶⁴ MARSHALL, *Luke*, 820.

Ježišovho zajatia, možno povedať, že práve hodina, ktorú Ježiš spája s mocou temnoty – *αὕτη ἐστὶν ὡμῶν ἡ ὥρα καὶ ἡ ἐξουσία τοῦ σκοτίους* (22,53) – sa stáva vhodným časom (*εὐκαιρία*), ktorý Judáš ako nástroj satana hľadal (22,6). Na Olivovej hore nie je prítomný žiadny zástup Ježišových priaznivcov, ale iba zástup s nepriateľskými úmyslami, tvorený jeruzalemskými autoritami a pravdepodobne aj niektorými ich podporovateľmi. Možno tiež dodať, že hodinu, na ktorú Ježiš poukázal, možno chápať ako naplnenie časovej perspektívy naznačenej v 4,13, kde diabol po dokončení všetkých pokušení odišiel od Ježiša „do času“ (*ἄχρι καιροῦ*). V hodine jeho vydania sa k nemu vracia – a to prostredníctvom Judáša.

Práve v týchto súvislostiach, a najmä v pretrvávajúcej prítomnosti satana v Judášovi, by sa mohla nájsť odpoveď na Lukášovu motiváciu pre voľbu slovesa *προέρχομαι* v Lk 22,47. Toto sloveso mu neslúži iba na zdôraznenie Judášovho postavenia, ale môže zároveň naznačovať aj pozíciu satana, ktorý stojí – sprostredkovane – na čele Ježišových ľudských protivníkov.

Myslíme si, že naše tvrdenie môže byť podporené aj určitými prepojeniami medzi perikopou o Ježišovom vydaní a tou, v ktorej Judáš, ovplyvnený satanom, sprisaha s jeruzalemskými autoritami. Ako možno vidieť, prepojenia medzi oboma textami sú (1) lexikálne a (2) tematické.

(1) Lexikálne podobnosti:

Lk 22,3-6	Lk 22,47-53
^[6] ἄτερ ὄχλου	^[47] ὄχλος
^[3] εἰς Ἰούδαν τὸν καλούμενον Ἰσκαριώτην	ὁ λεγόμενος Ἰούδας
ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δώδεκα	εἰς τῶν δώδεκα
^[4b] τὸ πῶς αὐτοῖς παραδῶ αὐτόν	^[48] τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου παραδίδω;
^[4a] ἀρχιερεῖς καὶ στρατηγοί	^[52] ἀρχιερεῖς καὶ στρατηγοὶ τοῦ ἱεροῦ

(2) Tematické prepojenie:

Tematicky ide v 22,3-6 o dohodu medzi Judášom a autoritami o vydaní Ježiša vo vhodnom čase mimo zástupu. Táto dohoda sa naplňa a uskutočňuje práve v 22,47-53. Preto nemožno vylúčiť, že Lukášovi adresáti si pri počúvaní alebo čítaní rozprávania o Ježišovom zajatí vybavili okolnosti tohto sprisahania. Ak áno, mohli si všimnúť, že satan zohráva úlohu už na začiatku sprisahania, keď vstupuje do Judáša. Zároveň mohli predpokladať jeho účasť aj v scéne Ježišovho vydania, najmä keď vedeli, že do Judáša vstúpil.

Hlavný protivník Božieho plánu tak prichádza na čele ľudských protivníkov Ježiša na Olivovú horu, aby započal svoju poslednú opozíciu proti Ježišovi a „preosial“ učeníkov.

Zoznam použitej literatúry

- ASCOUGH, Richard S.: Rejection and Repentance: Peter and the People in Luke's Passion Narrative, *Biblica* 74 (1993) 349-365.
- BAUER, Walter – ARNDT, William F. – GINGRICH, Felix W. – DANKER, Frederick W.: *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*, Chicago – London: The University of Chicago Press, ³2000. (= BDAG)
- BOCK, Darrel L.: *Luke 1:1–9:50* (BECNT 3A), Grand Rapids, MI: Baker Academic, 1994.
- BOCK, Darrel L.: *Luke 9:51–24:53* (BECNT 3B), Grand Rapids, MI: Baker Academic, 1996.
- BOVON, François: *Luke 3*, Minneapolis, MN: Fortress Press, 2012.
- BROWN, Raymond E.: *The Death of the Messiah. From Gethsemane to the Grave I*, New Haven – London, NY: Yale University Press, 2008.
- BROWN, Schuyler: *Apostasy and Perseverance in the Theology of Luke* (AnBib 36), Rome: Pontifical Biblical Institute, 1969.
- CONZELMANN, Hans: *The Theology of Saint Luke*, New York: Faber and Faber, 1961.
- DE SANTIS, Massimo: La consegna di Gesù: analisi letteraria e teologica di Lc 22,47-53, *RivBib* 55 (2007) 41-62.
- ELLIGER, Karl et al. (ed.): *Biblia Hebraica Stuttgartensia*, Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, ⁴1990.
- FITZMYER, Joseph A.: *The Gospel According to Luke I-IX* (AB 28), New York: Doubleday, 1981.
- FITZMYER, Joseph A.: *The Gospel According to Luke X-XXIV* (AB 28A), New York: Doubleday, 1985.
- GARRETT, Susan R.: *The Demise of the Devil: Magic and the Demonic in Luke's Writings*, Minneapolis, MN: Fortress Press, 1989.
- GREEN, Joel B.: *The Gospel of Luke* (NICNT), Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1997.
- HARRIS, Murray J.: *Prepositions and Theology in the Greek New Testament: An Essential Reference Resource for Exegesis*, Grand Rapids, MI: Zondervan, 2012.
- HOGETERP, Albert – DENAUX, Adelbert: *Semitisms in Luke's Greek* (WUNT 401), Tübingen: Mohr Siebeck, 2018.
- JEREMIAS, Joachim: *Die Sprache des Lukasevangeliums* (KEK), Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1980.
- KLASSEN, William: *Judas*, Minneapolis, MN: Fortress Press, 1996.
- KLAUCK, Hans-Joseph: *Judas – ein Jünger des Herrn*, Freiburg – Basel – Wien: Herder, 1987.
- MARSHALL, Howard I.: *The Gospel of Luke* (NIGTC), Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1978.
- MATSON, David L.: Pacifist Jesus? The (Mis)translation of ἔατε ἕως τούτου in Luke 22:51, *JBL* 134 (2015) 157-176.

- MOULTON, James H. – HOWARD WILBERT, F.: *A Grammar of New Testament Greek II*, Edinburgh: T&T Clark, 1920.
- MURAOKA, Takamitsu: *A Greek-English Lexicon of the Septuagint*, Leuven – Paris – Walpole, MA: Peeters, 2009.
- NESTLE, Ervin – ALAND Kurt (eds.): *Novum Testamentum Graece*, Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, ²⁸2012. (= NA²⁸)
- NOLLAND, John: *Luke 1–9:20* (WBC 35A), Dallas, TX: Word Books, 1989.
- PAFFENROTH, Kim: *Judas*, Louisville: Westminster John Knox Press, 2001.
- PERRIN, Norman: *What Is Redaction Criticism?*, London: SPCK, 1970.
- RAHLFS, Alfred – HANHART, Robert (eds.): *Septuaginta. Editio altera*, Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft 2006. (= LXX)
- RANJAR, Sunil C.: *Grammar of New Testament Greek: An Introductory Manual* (SubBi 52), Rome: G&BP, 2020.
- SACCHI, Paolo: *Jewish Apocalyptic and its History* (JSPSup 20), Sheffield: Sheffield Academic Press, 1990.
- STEIN, Robert S.: *Luke* (NAC 24), Nashville, TN: B&H Publishing Group, 1992.
- ŠTRBA, Blažej: Satanov anjel (2 Kor 12,7). Niekoľko poznámok k biblickej biografii Satana v spisoch *Corpus Paulinum*. In: Anton Adam (zost.): *Angelológia a jej súčasné interpretácie. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej 11. 3. 2009*. Badín: Kňazský seminár Františka Xaverského, 2009, 123-144.

Zhrnutie

Štúdia sa zameriava na analýzu Lukášovho použitia slovesa *προέρχουαι* v Lk 22,47 a skúma jeho možnú teologickú motiváciu v kontexte rozprávania o Ježišom vydaní. Východiskom je pozorovanie, že Lukáš umiestňuje Judáša na čelo prichádzajúceho zástupu, čím sa odlišuje od ostatných synoptických evanjelistov, ako aj možnosť predpokladať pokračujúcu prítomnosť satana v Judášovi. Napriek tomu, že viaceré štúdie poukazujú na význam Judášovej úlohy, samotnému slovesu vyjadrujúcemu jeho pohyb sa venuje len obmedzená pozornosť. Článok preto skúma, či by použitie slovesa *προέρχουαι* mohlo niesť špecifickú teologickú výpoveď. Osobitná pozornosť sa venuje motívu postavy satana v Lukášovom dvojdieli. Na základe literárnej a teologickej analýzy sa navrhuje, že Lukášovou motiváciou pre umiestnenie Judáša „na čelo“ zástupu by mohla byť práve táto pretrvávajúca prítomnosť satana v ňom.

Kľúčové slová: Lukáš, Judáš, satan, vydanie Ježiša, protivník.

Summary

This study focuses on an analysis of Luke's use of the verb προέρχομαι in Luke 22,47 and examines his possible theological motivation within the context of the narrative of Jesus' handing over. The starting point is the observation that Luke places Judas at the head of the approaching crowd, thereby distinguishing his account from the other Synoptic evangelists, as well as the possibility of Satan's continuing presence in Judas. Although several studies highlight the significance of Judas's role, the verb expressing his movement has received only limited attention. The study therefore investigates whether the use of the verb προέρχομαι might convey a specific theological message. Particular attention is given to the character of satan within Luke-Acts. On the basis of literary and theological analysis, it is proposed that Luke's motivation for placing Judas "at the head" of the crowd might lie precisely in the ongoing presence of satan within him.

Key words: Luke, Judas, satan, handing over of Jesus, opponent.

Vavrinec Radoslav Mitro, OP
Dominikánsky konvent
Mäsiarska 6
040 01 KOŠICE, Slovakia
vavro.op@gmail.com
 0009-0001-0049-7219

Obsah

Štúdie

Bernard GOSSE

Korachovci – otvorte brány Jeruzalema pre cudzincov 1-16

Zacharias KOTZÉ

Krotenie zlého oka: ironická reinterpretácia *‘ayin rā ‘āh*
v hebrejskej Biblii 17-30

Radoslav MITRO

Judášov príchod na Olivovú horu. Literárno-kritická štúdia
funkcie slovesa προήχето v Lk 22,47 31-54

Alessandro CAVICCHIA

Vypudiť „vládcu tohto sveta“: apokalyptická eschatológia a jánovské
literárne duality v Jn 12,31-32; 18,36 a 19,16b-42 55-84

Jan JOOSTEN

Pobiblická hebrejčina v evanjeliách 85-111

Petr MAREČEK

Crux interpretum v 1Kor 4,6 112-139

Abstrakty a recenzie 140-161

Správy a oznamy 162

Contents

Treaties

Bernard Gosse

The Korahites: Open the Doors of Jerusalem to the Strangers 1-16

Zacharias Kotzé

Taming the Evil Eye: Ironic Reframing of *'ayin rā 'āh* in the
Hebrew Bible 17-30

Radoslav Mitro

Juda's Arrival to the Mount of Olives: Literary-Critical Study of the
Function of προήρχετο in Luke 22:47 31-54

Alessandro CAVICCHIA

Casting Out the “Ruler of This World”: Apocalyptic Eschatology and
Johannite Literary Dualities in John 12:31-32; 18:36 and 19:16b-42 55-84

Jan Joosten

Post-biblical Hebrew in the Gospels 85-111

Petr Mareček

Crux interpretum in 1Cor 4:6 112-139

Abstracts and Reviews 140-161

Communications and References 162